

<https://digithum.uoc.edu>**Secció especial: Pensar a través de la ruïna: aproximacions teòriques i empíriques a les ruïnes de l'antropocè****Pensar a través de la ruïna: una introducció****Anna Clot-Garrell**

Universitat de Barcelona

Data de recepció: gener 2024**Data d'aprovació:** gener 2024**Data de publicació:** març 2024**Citació recomanada:**

CLOT-GARRELL, Anna (2024). «Pensar a través de la ruïna: una introducció». A: Anna Clot Garrell (ed.). «Secció especial: Pensar a través de la ruïna: aproximacions teòriques i empíriques a les ruïnes de l'antropocè» [en línia]. *Digithum*, núm. 31. <https://doi.org/10.7238/d.v0i31.426745>. [Data de consulta: dd-mm-aaaa].

Els textos publicats en aquesta revista estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement 4.0 Internacional de Creative Commons. La llicència completa es pot consultar a <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ca>

Resum

Aquesta introducció presenta les principals aportacions de les dues parts que configuren la secció especial titulada «Pensar a través de la ruïna: aproximacions teòriques i empíriques a les ruïnes de l'antropocè». L'objectiu d'aquesta secció especial és submergir-se des d'una perspectiva interdisciplinària en l'exploració i estudi de les ruïnes antropogèniques del nostre passat recent en un context de reptes i amenaces ambientals. Els articles compilats il·lustren la importància d'examinar aquestes ruïnes, destacant la seva riquesa així com la seva naturalesa complexa, fragmentària i paradoxal. Així mateix, la present introducció subratlla les interseccions fèrtils entre els articles i ressegueix els diferents elements que conflueixen en l'abordatge de la crisi ecològica a través de la perspectiva de les ruïnes i els processos de ruïna.

Paraules clau

ruïna; runa; residu; infraestructura; paisatge; formigó; carbó; plàstic; extinció; transformacions socioecològiques; modernització; antropocè

Pensar a través de la ruïna: una introducción**Resumen**

Esta introducción presenta las principales aportaciones de las dos partes de la sección especial titulada «Pensar a través de la ruina: aproximaciones teóricas y empíricas a las ruinas del Antropoceno». El objetivo de esta sección especial es sumergirse desde una perspectiva interdisciplinaria en la exploración y estudio de las ruinas antropogénicas de nuestro pasado reciente en un contexto de retos y amenazas ambientales. Los artículos compilados ilustran la importancia de examinar estas ruinas, destacando su riqueza así como su naturaleza compleja, fragmentaria y paradójica. Así mismo, esta introducción subraya las intersecciones fértiles entre los artículos y resigue los diferentes elementos que confluyen en el abordaje de la crisis ecológica a través de la perspectiva de las ruinas y los procesos de ruina.

Palabras clave

ruina; escombros; residuo; infraestructura; paisaje; hormigón; carbón; plástico; extinción; transformaciones socioecológicas; modernización; Antropoceno

<https://digithum.uoc.edu>

Pensar a través de la ruïna: una introducció

«Però com més m'apropava a les ruïnes, més s'esvaïa la imatge d'una illa misteriosa dels morts i més convençut estava que allò eren les restes de la nostra pròpia civilització, devastada per una catàstrofe futura.»

(W. G. Sebald, *Els Anells de Saturn*)

L'any 2012, Caitlin DeSilvey i Tim Edensor van publicar un article en què parlaven del creixent interès acadèmic per la vida contemporània de les ruïnes. Aquest interès sembla que persisteix, i gairebé una dècada després, en el que podríem anomenar un actual (i persistent) *Ruinenlust*, no només hi ressonen obsessions pretèrites respecte a la decadència i la destrucció, sinó que també s'hi veuen reflectides les nostres preocupacions i angoixes actuals respecte a la crisi socioecològica a la qual ens enfrontem més que mai avui dia. L'atracció per les ruïnes ha continuat proliferant més enllà de visions romantitzades i melancòliques d'un passat llunyà vers ruïnes antropogèniques d'un passat recent esdevenint eines heurístiques i dispositius crítics per examinar les transformacions i contradiccions del nostre present. Els articles aplegats en aquesta secció especial titulada *Pensar a través de la ruïna* serveixen d'exemple d'aquesta vitalitat en l'estudi de les ruïnes, i també de la seva riquesa i caràcter pluridisciplinari.

Les contribucions des de la sociologia, l'antropologia, la filosofia, la història, les humanitats ambientals i la ficció enriqueixen les dues parts d'aquesta secció especial (núm. 30 i 31). Aquests diversos enfocaments convergeixen per explorar les ruïnes com a objecte i concepte en el context dels reptes i de les amenaces ambientals, oferint angles temàtics diversos. Des de la mirada cap als residus, Olli Pyyhtinen, Stylianos Zavos, Alma Onali, Ulla-Maija Sutinen i Niina Uusitalo obren la primera part d'aquesta secció amb un article que explora el nexa entre l'antropocè i les ruïnes. Els autors examinen les noves realitats que configuren l'acumulació de residus, particularment el plàstic, que s'ha convertit en un material nociu i icònic del nostre temps. Ferran Pons-Raga i Ismael Vaccaro aborden, en el segon article, la relació entre les ruïnes i les transformacions del paisatge, centrant-se en els rastres materials d'infraestructures extractives de recursos a entorns rurals. Passant de la terra ferma cap al mar, Oriol Batalla reflexiona en el tercer article sobre processos de ruïna i extinció observant els impactes antropogènics destructius a l'oceà. Finalment, aquesta primera part culmina amb una ficció sociològica d'Ariadna Peralta entorn de les transformacions de la masoveria i una ressenya de Gloria Guirao envers les ruïnes provocades per un altre material emblemàtic de l'antropocè: el formigó. La ficció sociològica de Peralta il·lustra com una mirada literària crítica i aguda permet explorar i narrar les ruïnes i els processos de ruïna sense caure en una estetització del desastre. La ressenya de Guirao, per la seva banda, a través de resseguir les aportacions principals del llibre d'Anselm Jappe, mostra el revers d'un dels fonaments materials centrals de les fantasies del progrés en la construcció de societats industrials-capitalistes modernes.

Seguint el fil de la discussió encetada a la primera part, la segona part de la secció especial (núm. 31) comença amb l'assaig filosòfic de Lluís Montull sobre la filosofia de les ruïnes de Walter Benjamin. Montull aprofundeix en el concepte de ruïnes de Benjamin partint d'una revisió crítica de la reinterpretació de Bruno Latour de l'al·legoria de l'«Àngel de la història» de Walter Benjamin. En aquesta

exploració, Montull se submergeix en l'obra de Benjamin per mostrar com aquest concepte, a través de les seves diverses formes, obre possibilitats epistemològiques i polítiques no només per enfrontar-nos a un passat danyat sinó també per respondre a un futur que es presenta com a clos o esberlat. Seguint aquest fil de revisió de les idees de Benjamin, Jaume Franquesa parteix de la crítica a la temporalitat de la modernitat capitalista a les *Tesis de filosofia de la història* de Benjamin per abordar les profundes transformacions presenciades en el paisatge rural català durant els darrers cinquanta anys. Examinant les «traces de dislocació» deixades pels processos de modernització a dues zones rurals de la geografia catalana, Franquesa revela les experiències viscudes i els modes de vida encoberts i persistens en les ruïnes. En una exploració complementària, però des d'una perspectiva temporal i geogràfica diferent, Qieyi Liu desenvolupa una anàlisi històrica de Gejiu, una ciutat minera del sud-oest de la Xina durant la primera meitat del segle XX, que qüestiona la linealitat dels relats d'esplendor i decadència al voltant dels processos de modernització. La secció especial conclou amb una ressenya de dos llibres que dialoguen amb aquestes diferents aportacions assenyalant, d'una banda, les dimensions global-local dels processos de ruïna i, d'una altra, la vida social que s'esvaeix entre les ruïnes i els paisatges posthumans que també hi poden emergir.

Al llarg del recorregut que ens ofereix la lectura de tots aquests articles, diversos fils comuns s'entrecruen formant un conjunt ric i estimulants en el fet de pensar, a través i des de les ruïnes, la crisi ecològica que transitem actualment. Un element interessant compartit entre els diferents articles és l'adopció d'una perspectiva relacional i processual a l'hora d'examinar les ruïnes des de les ciències socials i humanitats que foragita qualsevol risc d'essencialisme o reificació. Les ruïnes esdevenen, així concebudes per tots els autors, entitats dinàmiques i contingents més que estàtiques i inertes. Tots els textos parteixen d'una anàlisi de les ruïnes en el seu estat actual, considerant les textures i la riquesa de la seva materialitat però, alhora, situant aquestes restes materials en una xarxa de relacions i pràctiques valoratives que produeixen aquests artefactes, paisatges i llocs com a ruïnes al llarg del temps. En l'estudi dels processos situats de desús, decadència, extinció i abandó que despleguen les diferents contribucions, veiem ressonar l'èmfasi d'Ann Laura Stoler (2013) en considerar la ruïna també com a verb, és a dir, en termes d'*arruinar*, com a un procés més que un objecte en si mateix. Concretament, un procés polític de descartar i excloure persones i llocs particulars, tal com exemplifiquen els articles de Pons-Raga i Vaccaro, Franquesa i Liu, i apunta la ressenya de Guirao. De la mateixa manera, hi copsem l'èmfasi d'Anna Tsing (2021) vers una perspectiva més que humana en examinar aquests entramats de vida i materialitat, tal com es plasma en les aportacions de Pyyhtinen *et al.*, Batalla i Peralta. Tots els texts contextualitzen les ruïnes i els processos de ruïna d'una manera o una altra, demostrant que no són el resultat de canvis sobtats o esdeveniments apocalíptics, sinó més aviat endèmics de lògiques específiques de la modernitat industrial-capitalista traçables històricament. Per tant, les diferents aportacions ens revelen que les ruïnes no són ruïnes com a tals, sinó que adquireixen aquesta qualitat al llarg del temps.

Diferents escales d'anàlisi i dimensions espacials i temporals també entren en joc en aquesta perspectiva relacional i processual que adopten els diferents articles d'aquesta secció especial. D'una

<https://digithum.uoc.edu>

Pensar a través de la ruïna: una introducció

banda, tots els autors mostren com el caràcter tangible de les ruïnes ens permet copsar fenòmens de gran escala, com la crisi ecològica, i aterrar una narrativa tan abstracta com és la de l'antropocè. Tal com indica Marco Armiero (2023), situar les relacions socioecològiques al centre és crucial a l'hora de revisar els angles morts i els riscos de reificació de la narrativa de l'antropocè. En aquest sentit, Pyyhtinen *et al.*, per exemple, s'apropen a «l'antropocè ordinari» examinant els entramats *naturalculturals* que configuren la nostra vida quotidiana, a través dels quals els objectes i materials residuals –com restes, relíquies, runes o ruïnes de la nostra societat i accions humanes malbaratadores– són palpables. D'altra banda, els treballs etnogràfics de Franquesa i Pons-Raga i Vaccaro, l'assaig filosòfic de Montull i la ficció sociològica de Peralta il·lustren com les dimensions espacials i temporals s'interrelacionen en aquesta materialitat de les ruïnes. Des de diferents perspectives, aquestes aportacions observen la historicitat de les ruïnes que enllacen i, alhora, condensen relacions espacials i temporals entrecruades i canviant. Com assenyala Franquesa, les ruïnes es poden concebre com a «traces de dislocació». En aquest sentit, tal i com destaquen Pons-Raga i Vaccaro, en lloc de ser vistes com a «reliques autònomes en un temps i un espai concrets», les ruïnes es poden considerar com a elements materials que permeten traçar vincles socials entre el passat, el present i el futur del mateix lloc, facilitant així una comprensió de la constitució d'aquests paisatges d'una manera entrelaçada i processual, un punt també discutit per Montull a través de la filosofia de Benjamin i il·lustrat per la narració de Peralta de la materialitat canviant de la masoveria i el seu entorn socionatural.

Aquesta aproximació relacional, processual i multidimensional a les ruïnes que adopten els diferents textos també ens permet copsar com les ruïnes problematitzen i alhora col·lapsen certes concepcions binàries: entre la presència i l'absència, allò que és visible i invisible, allò que roman i s'esvaeix, allò que emergeix i desapareix, allò que té valor i allò que no en té. Des d'angles temàtics diversos, els autors suggereixen com les ruïnes ens conviden a abraçar l'ambigüitat i la complexitat, i també no defugir tensions i contradiccions en les nostres anàlisis. Per exemple, en el seu assaig filosòfic, Montull subratlla com «la possibilitat de constituir una experiència filosòfica passa per fer nostra la fragmentarietat i provisionalitat d'aquestes runes que defineixen l'edat moderna i la modernitat, malgrat les seves pretensions contràries; el que significa replantejar també una praxis científica que no pot obviar la seva coparticipació amb el mal». Aquest no témer a obrir i expandir la nostra mirada a què ens convida cada article, s'aplica no només al contingut –és a dir, a les ruïnes com a objecte d'estudi–, sinó també a la manera com narrem aquestes ruïnes. En aquest sentit, algunes contribucions experimenten amb diferents formes de llenguatge per capturar els matisos i complexitats de les ruïnes i processos de ruïna. Per exemple, Pyyhtinen *et al.* plantegen la necessitat d'anar més enllà de les formes convencionals i les estructures narratives de l'escriptura acadèmica per explicar històries del *wastecè* i les seves ruïnes. Així, a través del que anomenen «ruïnes textuales» o «escriptura de ruïnes», els autors desenvolupen una proposta d'escriptura més inclusiva incorporant diferents vinyetes etnogràfiques-literàries per capturar amb més detall la naturalesa concreta però fragmentària i paradoxal de les ruïnes. De la mateixa manera, la ficció sociològica de Peralta experimenta amb el llenguatge literari. En el seu text *La memòria material del*

món, on hi ressonen els passos de W.G. Sebald a *Els anells de Saturn* i l'eco de Judith Schallansky a *Inventari de Coses Perdudes*, l'autora exemplifica les possibilitats de la ficció per abordar la crisi ecològica atenent tant els seus *efectes* com *afectes*; obrint interrogants des de l'experiència viscuda que estimulen al pensament crític i alhora a una resposta política. Batalla, per la seva banda, aprofundeix en les ruïnes de l'oceà des de l'anàlisi del llenguatge artístic a partir dels treballs de Chris Jordan, Jeff Orlowski i X. L. Catlin Seaview Survey. De manera similar a altres treballs com el llibre *Arts of Living on a Damaged Planet: Ghosts and Monsters of the Anthropocene* (Tsing *et al.*, 2017), el seu article il·lustra el potencial hermenèutic de la representació artística, en aquest cas visual, per connectar fenòmens ambientals distants i amplis amb escales més petites de significat que permetin una comprensió més subjectiva, situada i normativa dels problemes ambientals (Jasanoff, 2010). Més enllà d'aquesta experimentació amb diferents llenguatges literaris i artístics que ofereixen algunes de les contribucions, aquesta secció especial també incorpora la diversitat en el seu caràcter multilingüe comptant amb aportacions tant en anglès com en català que volen ampliar i fer més plurals els nostres horitzons d'escriptura acadèmica.

Finalment, en aquest esforç de pensar amb i a través de les ruïnes la crisi ecològica, un element final a destacar és la perspectiva crítica compartida pels diferents articles que configuren el conjunt d'aquesta secció especial. Tots els textos indiquen el potencial creatiu i alhora transformador que pot resultar d'aquesta atenció i anàlisi de les ruïnes i processos de ruïna actuals. Pyyhtinen *et al.*, per exemple, ens conviden a reflexionar sobre «el potencial disruptiu de les ruïnes», ja que argumenten com els residus alteren els nostres sentits humans i es converteixen en un recordatori tràgic de la deterioració i persistència de les coses que hem construït i hem anat acumulant. Tanmateix, enmig d'aquesta negativitat de les ruïnes, subratllada també per Gastón Gordillo amb el seu concepte de *rubble* (2014), Pyyhtinen *et al.* remarquen com aquestes es poden convertir també en una poderosa metàfora i eina conceptual per enfrontar-nos críticament a l'ideal de l'economia circular, excessivament optimista i tecnocràtic. Basant-se en el concepte de *response-ability* de Donna Haraway (2016) i la perspectiva de Jacques Rancière sobre la política (1999), els autors conclouen assenyalant com la presència inquietant de residus estimula una aprehensió afectiva d'aquestes ruïnes, humanes i més que humanes, que pot esdevenir un prerequisit per a la possibilitat d'una resposta política situada i emancipadora. Així mateix, Pons-Raga i Vaccaro indiquen les possibilitats crítiques que l'atenció a les ruïnes pot oferir en relació amb la percepció i comprensió de les transformacions del paisatge. A partir de la proposta d'una «educació territorial» –que posa l'accent en la noció de territori qüestionant la proliferació de visions contemplatives del paisatge com una forma de naturalesa prístina–, els autors suggereixen com el reconeixement de les ruïnes pot inspirar una comprensió més profunda de les connexions entre el passat, el present i els paisatges futurs, i també estimular un coneixement més gran dels processos complexos i sovint conflictius que configuren els paisatges. Una educació territorial que faci possible una apreciació més «cap endins» que «cap enfora», oferint coordenades a la població local perquè pugui reconèixer les ruïnes que l'envolten i contrarestar la tendència d'aquestes materialitats a ser ignorades o mercantilitzades en una economia de mercat capitalista. En definitiva, el conjunt de

<https://digithum.uoc.edu>

Pensar a través de la ruïna: una introducció

les contribucions d'aquesta secció especial ens dibuixen amb tota la seva força i complexitat com l'acumulació de derrotes, errors i intents fallits, a mesura que persisteixen i es reflecteixen en aquest reguitzell de ruïnes i runes, es poden convertir també en fils invisibles que ens ajudin a teixir el nostre present, desafiant les narratives dominants del progrés que semblen repetir-se avui tenyides de verd.

Bibliografia

- ARMIERO, M. (2022). *Wasteoceno. La era de los residuos*. Madrid: Catarata.
- DESILVEY, C.; EDENSOR, T. (2013). «Reckoning with Ruins». *Progress in Human Geography*, vol.37, núm. 4, pp. 465-485. DOI: <https://doi.org/10.1177/0309132512462271>
- GORDILLO, G. R. (2014). *Rubble: The Afterlife of Destruction*. Durham: Duke University Press.
- JASANOFF, S. (2010). «A New Climate for Society». *Theory, Culture & Society*, vol. 27, núm. 2-3, pp. 233-253. DOI: <https://doi.org/10.1177/0263276409361497>
- SCHALANSKY, J. (2020). *Inventari de Coses Perdudes*. Barcelona: Més Llibres.
- SEBALD, W. G. (1995 [2020]). *Els Anells de Saturn*. Barcelona: Flâneur.
- STOLER, A. L. (ed.). (2013). *Imperial Debris: On Ruins and Ruination*. Durham: Duke University Press.
- TSING, A. L. (2021). *La seta del fin del mundo. Sobre la posibilidad de vida en las ruinas capitalistas*. Madrid: Capitán Swing.
- TSING, A. L.; BUBANDT, N.; GAN, E.; SWANSON, H. E. (2017). *Arts of Living on a Damaged Planet: Ghosts and Monsters of the Anthropocene*. Minnesota: University of Minnesota Press.

<https://digithum.uoc.edu>

Pensar a través de la ruïna: una introducció

Anna Clot-Garrell
Universitat de Barcelona
annaclotgarrell@ub.edu

És investigadora postdoctoral Juan de la Cierva Incorporación al Centre d'Estudis de Cultura, Política i Societat (CECUPS), Departament de Sociologia, Universitat de Barcelona. La seva recerca actual gira al voltant de les transformacions socioecològiques, combinant treball teòric i empíric. És doctora en Sociologia amb menció internacional per la Universitat Autònoma de Barcelona, guardonada amb el Premi Manuel Sales i Ferré de Sociologia (Institut d'Estudis Catalans, 2018).

